

Станислав Иванов / Stanislav Ivanov

**СВЕДЕНИЯ НА КОМЕНДАНТА НА ЯМБОЛСКИЯ
ВОЕНЕН ЗАТВОР ЗА ЗАТВОРНИЦИТЕ,
АДМИНИСТРАЦИЯТА И КАНЦЕЛАРИЯТА
НА ЗАТВОРА В ПЕРИОДА 1938–1940 Г.**

**Information of the Commandant of the Yambol
Military Prison about the Prisoners,
the Administration and the Office of the Prison within
the Period 1938–1940**

Abstract: In this publication, we will present information and statistical data on the condition and status of prisoners in the Yambol Military Prison, orders for career development of employees and other reports in the period from 1938 to 1940, stored in Fund 16 of the State Military History Archive in the town of Veliko Tarnovo. In the course of our study we will focus on the data about the age and social composition of the prisoners and about the specific character of their sentences. Our main purpose is to present new touches from the history of the Yambol garrison (in the interwar period) and in particular of the Yambol Military Prison. After abolition of the military restrictions on Bulgaria in the summer of 1938, imposed by the victors of the First World War, the Bulgarian authorities proceeded to quickly restore the combat effectiveness of the Bulgarian Army, respectively its transition from a voluntary into conscript army.

Keywords: information, commandant, Yambol, military, prison.

В настоящата публикация ще представим сведения и статистически данни за състоянието и статуса на затворниците в Ямболския военен затвор, заповеди за кариерното развитие на служителите и други донесения за периода от 1938 до 1940 г., съхранявани във фонд 16 на ДВИА – В. Търново.

В хода на работата си ще акцентираме върху данните за възрастовия и социалния състав на затворниците и върху спецификата на присъдите им. Основната ни цел е да представим нови щрихи от историята на ямболския гарнизон в междувоенния период и по-специално на Ямболския военен затвор.

След премахването на военните ограничения върху България през лятото на 1938 г., наложени от победителите в Първата световна война, българските власти пристъпват към бързо възстановяване на бойните ефективни на българската армия. Респективно отново се преминава от доброволна към наборна армия¹, което, от своя страна, закономерно води до нарастване на броя на арес-

тантите във военните затвори в страната, сред които е и този в Ямбол, един от големите градове в България². Това ясно личи от отчетите на коменданта на Ямболския затвор – подполковник Семерджиев, до началниците му в София.

В следващите редове в хронологична последователност ще разгледаме запазените рапорти и писма от канцеларията на затвора до армейското командване. От първия запазен отчет за 1938 г. (съставен на 12 януари 1939 г.) узнаваме, че в Ямболския военен затвор през цялата 1937 г. са настанени само 17 затворници. За сравнение, през следващата 1938 г. броят им нараства със 145 души – до 162, като всички от тях са редници. Мнозинството от тях са служили в редовете на армията от шест месеца до една година и само 17 са с по-продължителен срок на служба, т.е. те са служили в доброволната армия преди 1938 г. Интересен е фактът, че до края на годината приблизително половината (68) са освободени предсрочно поради помилване или изтичане на срока на присъдата им. Под строга охрана в килиите на затвора се пазят само двама рецидивисти, извършили множество престъпления.

Всички затворници са осъдени за първи път, поради което получават сравнително леки присъди: 133 са наказани с тъмничен затвор от 6 месеца до 1 година; 24 – от 1 година до година и половина; 3 – до две години. Изключение правят само двамата споменати рецидивистите, които излежават по-дълъг срок.

Статистическите отчети на коменданта на затвора показват, че сто четирисет и шест арестанти са на възраст от 20 до 25 г., 12 са на възраст от 25 до 30 г. и само четирима са до 35 г.

Най-много са задържаните от Шуменска област – 35, следват тези от Софийска – 26, също толкова са и от Пловдивска, 30 са от Плевенска, 18 са от Старозагорска, 16 са от Бургаска и 11 от Врачанска.

Основният процент – 86,42, са православни християни (140 души), 11,73% са мюсюлмани (19 души), 0,62% са католици (1) и 1,23% са юдеи (2 души)³. Не са изненадващи и сведенията за семейното положение на осъдените военнослужещи: 140 са ергени (през втората половина на тридесетте години на миналия век брачната възраст на българското население постепенно нараства, следвайки общеевропейските тенденции)⁴; 21 затворници имат сключен законен брак, а един е вдовец.

Любопитни са и данните за образователния статус на лишените от свобода военнослужещи: 139 от тях са с различна степен на грамотност и едва 23 са напълно неграмотни. Това е още едно потвърждение на факта, че по процент на грамотни военнослужещи българската държава заема едно от водещите места на Балканите. Закономерно тези резултати се дължат на добрата образователна политика на правителствата след Освобождението на страната и на неугасващата любов на българите към учението⁵.

Много по-детайлни са сведенията за затворниците през следващата 1939 г. Следвайки примера на колегите си от страната, военният комендант на затвора, подполковник Семерджиев започва да изготвя подробни отчети

за всеки месец от годината, които впоследствие изпраща до командирите си. През месец февруари в затвора, в отделението „на изпитание“ са настанени общо 84 войници и един подофицер, от които 65 са изтърпяващи наказание от предходната година и 20 са новопостъпили, в това число и подофицерът⁶. В разряда на „изправление“ наказанието си от предходния месец изтърпяват 38 войници и 16 са новопостъпили. До края на месеца на свобода излизат общо 11 задържани поради помилване или изтичане на срока на присъдата⁷.

Сведенията за следващите месеци са както следва:

– **месец март:** В разряд „изпитание“ присъдите си изтърпяват 94 войници и двама подофицери, 28 от които са новопостъпили; в разряд „изправление“ – 50 войници, шест от които са новопостъпили. По решение на съда 12 от тях са предсрочно освободени и един е преместен в граждански затвор⁸.

– **месец април:** В разряд „изпитание“ се намират общо 87 войници и 2 подофицери плюс 18 новопостъпили; в отсега за „изправление“ наказанието си изтърпяват 38 „стари“ затворници и 19 новопостъпили. Освободените по различни причини през месеца са общо 18⁹.

– **месец май:** В разряд „изпитание“ се намират 88 войници и подофицери заедно с 21 новопостъпили; в разряд „изправление“ – 39 войници и подофицери, и 19 новопостъпили. Предсрочно освободените са 7¹⁰.

– **месец юни:** В разряд „изпитание“ са настанени 108 войници и подофицери, като 18 са постъпили през текущия месец; в разряд „изправление“ присъдите си изтърпяват 70 войници и подофицери, в това число 20 новопостъпили. Освободените до края на месеца са общо 17¹¹.

– **месец юли:** В разряд „изпитание“ се намират общо 114 войници и подофицери при 27 новопостъпили); в отсега за „изправление“ – 70, при 15 новопостъпили. Предсрочно освободените са 14, а един е преместен в граждански затвор¹².

– **месец август:** числеността на затворниците не се променя драстично и през втората половина на годината. През август в разряд „изпитание“ са заключени 107 войници и подофицери при 13 новопостъпили; в съседния отсек „изправление“ присъдите си изтърпяват 81 техни другари. Предсрочно освободените са общо 20.

– **месец септември:** В разряд „изпитание“ се намират 89 войници и подофицери при 9 новопостъпили; в съседния изправителен отсек – 78 бойци, 16 новопостъпили. Предсрочно освободените са 15, а един е преместен в граждански затвор¹³.

– **месец октомври:** В разред „изпитание“ присъдите си изтърпяват 97 войници и подофицери; в съседния изправителен отсек – 80, от които 18 новопостъпили. Предсрочно освободените са 21, а един е приведен в граждански затвор¹⁴.

– **месец ноември:** В отсега за изпитание се намират 98 затворници, от които 20 новопостъпили; 74 войници и подофицери изтърпяват наказанието си

в разряда за изправление. Предсрочно освободените са 17. Един от задържаните умира от трудно лечимо заболяване¹⁵.

Интерес за нас представляват и сведенията за щатното разпределение на персонала на затвора в град Ямбол. С оглед на масовизацията на армията министърът на войната увеличава щатния състав на караулния взвод за охрана, който вече се състои от един старши офицер, трима младши офицери, двама лекари и още толкова чиновници, и петима подофицери, командващи 78 редници и кандидат подофицери. Към затвора са зачислени и четири обозни коня¹⁶.

Във втората част на публикацията си ще се спрем върху информацията за наградите на персонала на затвора, за бракуването на негодното имущество и за приемането на копия от новите нормативни документи на войската.

Поради зачестилите злоупотреби с армейско имущество през втората половина на 30-те години на миналия век военното министерство засилва контрола си върху командирите на отделните части. Ето защо комендантът на Ямболския военен затвор стриктно следва инструкциите на преките си командири и детайлно описва действията си по отчисляването и зачисляването на военното имущество и консумативи. Така например с негова заповед от 30 юни 1938 г. са бракувани 3 пионерни лопати, 4 широки лопати, 8 дръжки за лопати, 3 мотики и дръжките към тях, а са зачислени доставените от щаба на Втора бърза дивизия – гр. Ямбол книга с „Правилника за мобилизация и демобилизация на войската“, липсващ в канцеларията на затвора, „Правилникът за службата на подофицерите от българската войска“¹⁷.

Съобразно заповед на министъра на войната № 381/1938г. подполковник Семерджиев лично награждава проявили се офицери: поручик Никола Костов – с орден за заслуги; подпоручик Георги Георгиев – с бронзов медал за вярна служба.

Попълването на канцеларията на затвора със служебна документация продължава и през новата 1939 г. С поверителни пратки от 1, 22 и 25 август 1939 г. началникът на Военно съдебната служба предоставя на администрацията на Ямболския военен затвор следните документи:

1. Поверителен правилник за интендантската служба във военно време – първа част.
2. Поверителен правилник за свързочното снабдяване.
3. Поверителен правилник за пощенската, телефонната и телеграфската служба във военно време¹⁸.
4. Правилник за инженерното снабдяване във военно време.
5. Упътване за разузнавателната служба в щабните и войсковите части.

Не са забравени и повишенията за отличилите се офицери на служба във военния затвор, които получават повишение в кариерното си развитие. Доказателство за това е фактът, че с царска заповед от 25 септември 1939 г. комендантът на военния затвор подполковник Семерджиев е назначен за следовател към

Пловдивския военен съд – отдел Ямбол, като занапред офицерът съвместява и двата поста. Повишени са и други негови колеги.

След като получава новия пост, на 4 октомври комендантът на Ямболския затвор посещава съседния град Сливен, за да приеме архива на Трети следствен участък от майор Георги Димитров и да го транспортира в Ямболския затвор, където да се съхранява до ново нареждане. По време на отсъствието му от града от 4 до 7 октомври 1939 г. той е заместван от помощник-коменданта на Ямболския военен затвор капитан Петко Стоянов. Тук трябва да отбележим и факта, че, въпреки нарасналата си служебна натовареност, подполковник Семерджиев продължава да следи строго за спазването на дисциплината в поверените му части. Дори и най-малкото провинение от страна на подчинените му войници и офицери се наказва строго, според разпоредбите на правилника. С двадесет дни лишаване от отпуск е наказан взводният командир при затвора Димитър Апостолов за това, че си е позволил да упражни физическо насилие над подчинените си войници¹⁹.

Както вече споменахме, с нарастването на броя на арестантите в Ямболския затвор се увеличава и нуждата от допълнителен персонал. Ето защо военният министър със заповед № 298 от 30 септември 1939 г. назначава поручик Кирил Трифонов, офицер в 29 пехотен ямболски полк (възстановен след отпадането на военните клаузи на договора от Ньой), на вакантна длъжност в администрацията на затвора. Младият командир незабавно поема поста си, след което с позволението на висшето командване продължава следването си във военната академия в гр. София²⁰.

От частите на 29 пехотен полк в канцеларията на затвора е преместен и поручик Христо Баев, който обаче не пожелава да продължи обучението си в столицата и поема длъжността на временно изпълняващ помощник-комендант на затвора.

И други офицери от затвора в Ямбол получават повишение в чин. Такъв е случаят със споменатия вече капитан Петко Стоянов, заместник на подполковник Семерджиев, който е назначен за командир на рота в 11-ти пехотен сливенски полк, и с колегата му поручик Никола Костов, който след продължителен стаж в затвора е назначен на длъжността разузнавач в 12-ти пехотен балкански полк.

Преназначенията на служителите на затвора продължават и през последния месец на 1939 г. На 28 декември капитан Нейчо Георгиев приема длъжността помощник-комендант на затвора от временно изпълняващия длъжността поручик Христо Баев. Продължава и изпращането на правилници и устави от Военно-съдебната служба до канцеларията на Ямболския военен затвор. С писмо от № 1129 от 5 декември 1939 г. комендантът на затвора приема поверителния Правилник за превозите по железниците и корабите на речното крайбрежно плаване във военно време.

От кореспонденцията между коменданта Семерджиев и Министерството на войната узнаваме също така, че в края на 1939 г. по заповед на командира

на 4-ти артилерийски армейски полк в Ямболския военен затвор за изтърпяване на присъдата си е приведен подполковник Борис Атанасов, осъден от софийския областен военен съд на шест месеца лишаване от свобода за престъпление превишаване на пълномощия по член 154, ал. 3 от ВНН закон¹.

Последните сведения, които откриваме във фонда, обхващат първата половина на новата 1940 г. На 4 януари с решение на Софийския апелативен съд е помилван споменатият полковник Б. Атанасов. След излизането си от затвора висшият военен се завръща в Плевен.

Продължава и попълването на канцеларията на затвора с новоприети армейски устави и правилници. На 13 и на 28 февруари със секретна пратка в кабинета на коменданта на затвора са доставени Правилник за военно-санитарната дейност и екземпляр от Закона за реквизицията и правилник за прилагането му, както и списък с населените места в България от последното преброяване на населението в страната, проведено през 1934 г.

През месец август във военния затвор в Ямбол е доведен друг висш офицер от плевенския гарнизон – подполковник Иван Павлов от Четвърти пехотен полк, за изтърпяване на наказанието му от девет месеца лишаване от свобода, наложено му от Плевенския областен военен съд заради „превишение на власт по непредпазливост“ по чл. 154, ал. 3 от ВНЗ. И в този случай обаче цар Борис III проявява снизхождение към провинението на този заслужил български офицер и с царски указ № 24 от 18 септември 1940 г. го помилва².

Това е и последното сведение за Ямболския военен затвор от коменданта му полковник Семерджиев, което открихме в споменатия фонд 16 на ДВИА. Надяваме се, че бъдещите ни търсения във фондовете на ДВИА ще се увенчат с успех и пред нас ще се разкрият нови страници от историята на военния затвор в град Ямбол.

В заключение ще отбележим, че, на първо място, в килиите на Ямболския военен затвор в периода от началото на 1938 г. до средата на 1940 г. присъдите си излежават няколкостотин български военнослужещи. Второ, преобладаващата част от тях изтърпяват кратки наказания от по няколко месеца до година и половина, рецидивистите са незначителен процент от общия брой затворници, а осъдени за тежки престъпления срещу личността практически липсват. Трето, в списъка на лишените от свобода арестанти ярко се открояват имената на двама висши офицери – полковник Б. Атанасов и подполковник Ив. Павлов, осъдени за превишение на пълномощията им. Четвърто, подполковник Семерджиев акуратно следи за спазването на реда и дисциплината в затвора.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Петров, Л. Проблеми на военната политика на България. София, 1990, 156–157.

² История на град Ямбол. Ямбол, 2015, с. 123.

³ ДВИА, ф. 16, оп. 2, а.е. 76, л.1+ гръб.

- ⁴ **Щерионов, Щ.** Историческа демография на България. София, 2019, с. 329.
- ⁵ Държавен военно-исторически архив (ДВИА), ф. 16, оп. 2, а.е. 76, л. 2.
- ⁶ Пак там, ф. 16, оп. 2, а.е. 76, л.3.
- ⁷ Пак там, ф. 16, оп. 2, а.е. 76, л.3.
- ⁸ Пак там, ф. 16, оп. 2, а.е. 76, л. 4.
- ⁹ Пак там, ф. 16, оп. 2, а.е. 76, л. 5.
- ¹⁰ Пак там, ф. 16, оп. 2, а.е. 76, л. 6.
- ¹¹ Пак там ф. 16, оп. 2, а.е. 76, л. 7.
- ¹² Пак там ф. 16, оп. 2, а.е. 76, л. 8.
- ¹³ Пак там, ф. 16, оп. 2, а.е. 76, л. 9- 10.
- ¹⁴ Пак там, ф. 16, оп. 2, а.е. 76, л. 11.
- ¹⁵ Пак там, ф. 16, оп. 2, а.е. 76, л. 12.
- ¹⁶ Пак там, ф. 16, оп. 2, а.е. 76, л. 4.
- ¹⁷ Пак там, ф. 16, оп. 1, а.е. 94, л. 1+гръб.
- ¹⁸ Пак там, ф. 16, оп. 1, а.е. 94, л. 2+гръб.
- ¹⁹ Пак там, ф. 16, оп. 1, а.е. 94, л. 4.
- ²⁰ Пак там, ф. 16, оп. 1, а.е. 94, л. 5+гръб.
- ²¹ Пак там, ф. 16, оп. 1, а.е. 94, л. 6-9.
- ²² Пак там, ф. 16, оп. 1, а.е. 94, л. 10-12.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни източници / Archival Sources

Държавен военноисторически архив (ДВИА) – Велико Търново [Darzhaven voennoistoricheski arhiv (DVIA) – Veliko Tarnovo]:

1. Fond 16, оп. 2, а.е. 76.
2. Fond 16, оп. 1, а.е. 94.

Изследвания / Research Works

История на град Ямбол. Ямбол, 2015 [Istoriya na grad Yambol. Yambol, 2015].

Петров, Л. Проблеми на военната политика на България. София, 1990 [Petrov, L. Problemi na voennata politika na Balgariya. Sofia, 1990].

Щерионов, Щ. Историческа демография на България. София, 2019 [Shterionov, Sht. Istoricheska demografiya na Balgariya. Sofia, 2019].

